

REVISTE CU PANAS

ALEXANDRU BUDAC

Recenzarea a două reviste universitare importante m-a pus în dificultate din mai multe motive. În primul rând, numărul mare al lucrărilor de specialitate, inegale ca dimensiuni, dar și ca mize. Aproape fiecărui text din *Alkemie* și *Caietele Echinox* i s-ar putea dedica cel puțin un întreg articol de revistă. În aceste condiții, a le da verdicte ferme autorilor și textelor lor amplu argumentate în paragrafe scurte și expeditiv ar fi nu numai neprofesionist, ci și lipsit de *fair play*. Prin urmare, mi s-a părut mai onest și mai eficient să fac o prezentare de conținut. Desigur, a fost necesară și o selecție strictă, întrucât altfel aș fi transformat articolul meu într-o înșălire plecticoasă de nume, titluri și rezumate de-o frază. Ceea ce urmează nu este însă nicidecum un top personal. Dintr-o ofertă mai mult decât generoasă, am ales lucrările unor intelectuali ale căror opinii și cărți le urmăresc de mai multă vreme, dar și lucrările care au tangență cu propriile mele preocupări și interese, deoarece asupra lor am considerat că mă pot pronunța cu mai multă competență.

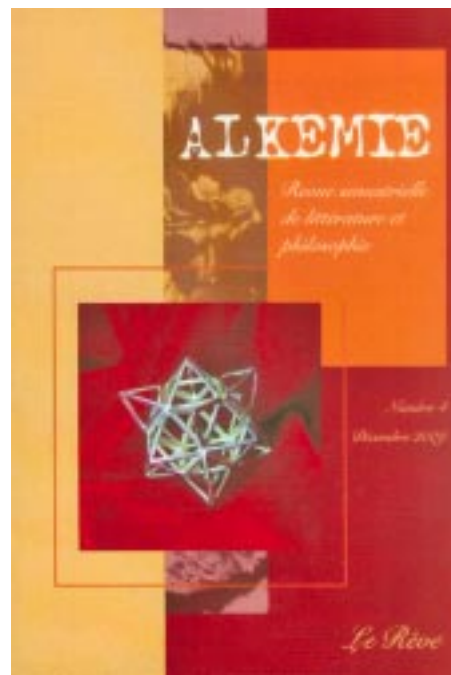
Numărul pe decembrie 2009 al revistei de literatură și filosofie *Alkemie* este dedicat visului. Dosarul tematic consistent se completează cu rubrici nu mai puțin interesante și variate (aici mi-au reținut atenția în special studiul lui Joan M. Marin despre influența lui Schopenhauer asupra lui Cioran și recenziile Arianei Lüthi la antologia *Rêves*, ce reunește scrierile despre vise ale lui Walter Benjamin). În dosarul tematic, autorii se întrec în a interpreta acest fenomen misterios ce ne însoțește când dormim și care i-a fascinat pe oameni dintotdeauna. De pildă, în *Les rêves d'Ulrich*, Pierre Fasula de la Université Paris I obține o veritabilă taxonomie a viselor personajului principal din *Omul fără însușiri* de Musil. Viziunea filosofică și interpretarea literară se îmbină coerent în subcapitole concepute în funcție de polaritățile prezente în roman: "omul posibilului" și "omul realului", "visători" și "idealiști", "utopie" și "realitate" etc..

Le rêve de Piranesi, în schimb, elegantul eseu al lui Ciprian Vălcan, pornește de la câteva aserțiuni privitoare la vis făcute de Macedonio Fernández, dar se transformă pe nesimțite într-o meditație foarte personală (aforistică) despre fragilele frontiere dintre trezie și somn, sănătate mentală și nebunie, viață și moarte. Pentru Ciprian Vălcan, filosofia presupune nu doar idei și argumentații, ci și expunerea lor cu mult stil. Aici, el propune o abordare mai degrabă antifreudiană, adică una ce nu se întemeiază pe premisa că visul asigură împlinirea dorințelor refulate. În timpul somnului, este permanent pus la încercare gradul nostru de sănătate ori de nebunie. La rândul meu, pot spune că această tulburătoare perspectivă este tot mai fervent susținută de psihiatria și neurologia zilelor noastre. Profesorul Allan Hobson de la Harvard Medical School consideră că visarea constituie o stare psihotică și că tonusul nostru psihic depinde enorm de

negocierea dintre "sănătatea din starea de veghe" și "nebulia visării". Până și coșmarul, cu tot spectrul său de imagini și situații înspăimântătoare, se poate dovedi un indispensabil mijloc de echilibrare psihică. Ciprian Vălcan scrie despre aceste noi direcții de cercetare într-un limbaj ales, ce amintește de străvechea tradiție eseistică franceză. Maniera precisă în care autorul surprinde cum dorința se camuflează diferit în nevroză și psihoză ar fi doar una dintre intuițiile prezente în eseu *Le rêve de Piranesi*.

Poate cel mai provocator studiu din revistă este *Le rêve et ses analyses rationnelles: Descartes et Freud*. Autoarea, Odette Barbero, filosof, teolog și, din câte înțeleg, o remarcabilă exegetă a lui Descartes cu distincții academice la mai multe universități, propune o abordare comparativă a perspectivelor asupra visului prezente în *Meditații* (dar și în alte lucrări mai puțin citite ori citate) și în *Interpretarea viselor*. Argumentarea densă, referințele generoase, jargonul filosofic stăpânit impecabil nu răpesc nimic din caracterul captivant al acestui text ce aduce laolaltă doi gânditori foarte diferiți la prima vedere. Barbero atrage însă atenția că atât Descartes, cât și Freud au vrut cu orice preț să găsească explicații raționale fenomenului visării sau, în orice caz, să-i afle temeiul în funcționarea corpului uman, nicidecum în afara ei.

Descartes se arată mereu tulburat și preocupat de caracterul haotic al gândurilor noastre în timpul somnului și caută soluții pentru a proteja rațiunea și adevărurile ei de asemenea tulburări puse pe seama imperfecțiunilor corporale. Așadar, filosoful francez a intuit înaintea lui Freud că "visul este întotdeauna în relație cu o realitate trăită" și că are un "caracter necreativ". El "combină, dar nu inventează". Puse alături, demersurile celor doi ne par acum și mai temerare, dacă ne gândim că nu dispuneau de cunoștințele despre creier ale medicinei de azi. De pildă, explicațiile menite a descrie cât mai adecvat visele cu caracter fantastic ori fascinante analogie dintre lucrurile cărora rațiunea carteziană (trează, fluidă, capabilă să se autosurprindă în plină activitate) nu le acordă interes și înconștientul freudian înlesnesc devoalarea, peste secole, a corespondenței unor probleme filosofice niciodată demodate. În viziunea lui Descartes, sufletul îndeplinește o funcție de "decodificare" a semnalelor trimise de corp, iar ideile înnăscute (puține lucruri i-au scandalizat pe filosofi mai tare decât teoria ineismului), deși prezente în orice moment al vieții, nu trebuie să-și facă loc cu necesitate în gândurile noastre. Mecanicismul lui Descartes nu are nevoie de postularea unui înconștient, în vreme ce psihanaliza invocă aparatele optice spre a ilustra mai bine mecanismele de cenzură ale psihicului. În calitate de freudian pasionat, mărturisesc că am găsit insolită asocierea propusă de Odette Barbero. Ea mi-a aprins dorința de a reveni asupra *Meditațiilor* lui Descartes, un gânditor

la care nu m-am întors niciodată cu prea mult entuziasm.

Caietele Echinox, publicate de Centrul de cercetare a imaginii, apar în volume atât de consistente, încât a le numi "reviste" este oarecum impropriu. Cu un colectiv de redacție dinamic, un conținut luxuriant și o prezentare grafică deosebită, volumul 17 adună peste treizeci de studii în jurul temei "Mythos vs. Logos". Cele două probleme străvechi sunt tratate dintr-o multitudine de perspective: literatură comparată, filosofia istoriei, fenomenologie, istoria religiilor, etnografie, hermeneutică și științele comunicării.

Filologia și filosofia frecventează încă în cultura noastră discursul autist. Literații își apară cu obstinție tropii, flirțând neconvincător cu argumentația riguroasă și jargonul lui Kant & comp., în vreme ce filosofii își protejează conceptele chinuind sintaxa și ignorând total stilul. Tocmai de aceea am citit cu mare satisfacție *When Plato Laughs*, lucrarea Mihaelei Ursa, care propune o recitare proaspătă a *Banchetului*. Autoarea este atentă atât la conținutul ideatic, cât și la forma dialogului. Mihaela Ursa nu comite eroarea de a susține că miza lui Platon ar fi fost în primul rând estetică, însă observă cu multă pătrundere momentele când filosoful grec se comportă precum un autor de literatură. Maniera comesenilor de a lua cuvântul, amânările strategice (de pildă, sughițul lui Aristofan și cele două începuturi ale depănării mitului androginului), accentul pe detalii – toate au o funcție precisă în introducerea temelor cu greutate. Mai mult, ni se atrage atenția că în dialogul despre Eros există niște personaje, iar a-i atribui lui Platon tot ce spun și susțin aceste personaje, ca și cum ele n-ar fi decât un singur glas, înseamnă a rata exact miza filosofică. În analiza mitului androginului și problemei iubirii, Mihaela Ursa recurge la autori foarte diferiți precum Ficino (cu ezoterica *Asupra iubirii sau Banchetul lui Platon*) ori Bahtin, "eroul legendar al criticii formaliste ruse" cum îl numește Harold Bloom. De asemenea, mi s-a părut remarcabilă sistematizarea celor

zece niveluri temporale din *Banchetul*.

Textul Olgăi Grădinaru, *Myth and Rationality in Russian Popular Fairy Tales*, mi-a prilejuit reîntâlnirea cu niște personaje de basm pe care mi le amintesc foarte bine, pentru că le-am descoperit în copilărie în niște cărți superbe, ilustrate de Ivan Bilibin și editate la Moscova: *Baba Yaga și Kascei Bessmertnyj* (Kascei Nemuritorul). Pe urmele lui Propp, Olga Grădinaru încearcă (și reușește) să desfacă petalele acestor basme rusești și să le culeagă polenul fără să-l deterioreze cu prea mult scientism. Astfel, am putut înțelege rostul îmbăierii obligatorii a lui Kascei, am descoperit ce fel de reprezentări din mitologia slavă s-au îngemănat în figura Babei Yaga, am aflat, în sfârșit, de unde-i vine numele, de ce mănâncă mereu copii și de ce *izba* (cabană tradițională) ei are picioare de găină (oare de aici s-a inspirat Miyazaki pentru *Howl's Moving Castle*?). Părul lung al cotoaroanței ne poate spune multe despre străvechile ritualuri funerare, însă nasul coroiat este doar consecința spațiului strâmt din *izbă*.

Andrada Fătu-Tutoveanu propune un istoric concis și documentat al înăsprii controlului asupra consumului și comercializării narcoticelor. În *Disenchanted Drugs. Science, Cultural Paradigm Switch and Prohibition (1900-1920)*, autoarea constată că înainte de Primul Război Mondial am intrat într-un nouă eră puritană și că a reînceput vânătoarea de vrăjitoare (n-am fost deloc surprins să aflăm de unde a pornit). Interdicțiile s-au înmulțit treptat, întâi prin obligativitatea rețetelor de farmacie, iar apoi, prin legi permanente modificate odată cu manualele de psihiatrie, s-a ajuns la controlul absolut al statului. "Nimic nou sub soare", pare a spune autoarea. Normelor creștine le-a luat locul verdictul științific, "demonicul" a devenit "dependența" iar instrumentele inchișitoriale s-au transformat în închișori și clinici de reabilitare.

Așadar, iată cum în două reviste de nișă reușesc să colaboreze intelectuali cu preocupări dintre cele mai diverse fără să fie sacrificată calitatea pe altarul uniformizant al trendurilor.